

**Спеціалізованій вченій раді
Д 26.056.02 при Київському
національному університеті
будівництва і архітектури**

ВІДГУК

**офіційного опонента на дисертаційну роботу
КРАВЧЕНКО ІРИНИ ЛЕОНІДІВНИ
на тему «Теоретичні основи формування архітектури
закладів неформальної освіти»,
подану на здобуття наукового ступеня доктора архітектури
за спеціальністю 18.00.01 –
Теорія архітектури, реставрація пам'яток архітектури**

Актуальність теми дослідження Кравченко І.Л. пов'язана з процесами, що відбуваються у людському пізнанні сьогодні та заторкують і архітектуру, наше її розуміння. Є така міра актуальності наукової роботи, яка не є лише методичною відповіддю на суспільні потреби, а радше способом порятунку, виживання, самозбереження. З області безпеки життєдіяльності, коли ключовими словами є врятувати, зберегти – так як написано на гаслах цієї екстремальної служби. У такому стані сьогодні є наше пізнання, зокрема наше розуміння архітектури.

Ми колись у навчанні чогось не вчили, а щось пізнавали із задоволенням. Пізніше, у роботі, як невивчене стало необхідним, – довчалися. І цей процес довчання розтягається на все життя. Як це відбувається, які причини, потреби та відповіді, наскільки його вдається осягнути, врешті, куди піти, щоб довчитися, перевчитися у сенсі пізнати щось інше на додаток чи на противагу відомому, – ці питання у цілісності побачила і представила нам у стрункому дослідженні авторка опонованої дисертації.

Дисертантка обґрунтовано визначає актуальність свого дослідження необхідністю реформування методологічної та номенклатурної бази в нових соціально-економічних умовах, що склалися в Україні, змінами, що відбуваються у світовому освітньому просторі, зростаючим підвищенням ролі людського капіталу, як і вимог соціуму до нового освітнього продукту, також і до нового освітньо-громадського простору та до відображення його

у архітектурі закладів освіти нового типу, що відповідатиме сучасним вимогам.

Авторка демонструє розуміння необхідності якісних та принципових змін, яких потребує наше суспільство у галузі освіти та науки. Сучасне трактування принципу «освіта впродовж життя» спонукає до переосмислення освітніх алгоритмів, реформування навчально-матеріальної бази освітніх закладів різного типу та призначення. Саме педагогічна складова, що якісно та динамічно змінюється у наш час, є основною мотивацією для пошуку нових форм освітніх процесів, а, відтак, і її матеріально-просторове відображення – архітектура освітніх закладів нового типу – потребує створення нового архітектурного продукту, що відповідатиме вимогам сучасності.

Дисертація Кравченко І.Л. охоплює об'ємний спектр питань та проблем, що виникають при формуванні сучасних закладів неформальної освіти.

Об'єктом дослідження дисертантка обирає заклади неформальної освіти.

Теоретичні засади і принципи формування архітектури таких закладів неформальної освіти складають **предмет дослідження**.

Чітко ставиться авторкою **Мета дослідження** – визначити теоретичні основи, принципи та методи формування архітектури закладів неформальної освіти, розробити практичні рекомендації щодо формування основних типів таких закладів.

Обґрунтованість наукових положень, висновків і рекомендацій, здобутих у дисертації, базується на проведеному ретельному аналізі досліджень науковців у супутніх галузях та у сфері архітектури та підтверджується розробками авторки методичних та теоретичних аспектів формування архітектури закладів неформальної освіти. Ступінь обґрунтованості і достовірність наукових положень, висновків і рекомендацій забезпечені послідовним використанням загальнонаукових та спеціальних методів дослідження. Вартий уваги запропонований Кравченко І.Л. «метод спорідненої типології», що поєднує просторові, функціональні, типологічні та часові реалії існування архітектурних об'єктів. ***Фактично, дисертантка відкрила новий архітектурний об'єкт, який не має свого типологічного визначення в архітектурній науці, але існує власне як типологічний об'єкт.*** Проектні впровадження результатів дослідження повністю відображають основні наукові положення, що виносяться авторкою на захист. Результати роботи широко впроваджені у науково-

педагогічну діяльність дисертантки. Основні принципові положення, що є основним теоретичним досягненням дисертації Кравченко І.Л., відображають як соціальні освітні процеси, так і алгоритм їх реалізації на різних рівнях та стадіях пошуку архітектурного вирішення закладів неформальної освіти.

Достовірність основних положень підтверджується:

- теоретичними та методичними розробками формування архітектури закладів неформальної освіти, принципами формування, а також узагальненими та систематизованими пропозиціями номенклатурного ряду закладів неформальної освіти, що відповідає вимогам сучасності;

- результатами апробації на українських та зарубіжних (11) конференціях, що підтверджують основні положення дослідження, які винесені авторкою на захист;

- застосуванням основних та спеціальних наукових методів досліджень, зокрема авторського методу «спорідненої типології», відповідністю методів дослідження його меті та завданням, кількісним і якісним аналізом науково-теоретичних розробок супутніх галузей, теоретичного та проектного матеріалу;

- даними власних теоретичних досліджень, результатами, що впроваджені у практику, та відповідністю результатам, що їх отримано іншими авторами у галузі архітектури та супутніх наук.

Наукова новизна одержаних результатів:

Авторкою дослідження уперше:

- започатковано новий напрямок архітектурно-теоретичних досліджень щодо формування закладів неформальної освіти, як цілісної відкритої системи, що динамічно розвивається та проявляється у різних формах у сучасний період глобалізації освіти та необхідності освітньої реформи України;

- визначені форми неформальної освіти: інституційна (очна, заочна, дистанційна, мережева), позаінституційна (додаткова), індивідуальна (екстернатна, сімейна, педагогічний патронаж тощо) та дуальна форма освіти;

- започатковано та обґрунтовано новий системно-аналітичний метод «спорідненої типології» – дієвий механізм проведення порівняльного, системного та структурного аналізів;

- за допомогою цього авторського методу «спорідненої типології», визначені та обґрунтовані мета та параметри виявлення типологічних збігів у закладах неформальної освіти з іншими типологічними ланками,

визначено сукупні параметричні показники та проведена оцінка ступенів симбіотичного поєднання;

- за допомогою методу «спорідненої типології» розроблено структурно-функціональні моделі для різних типів закладів неформальної освіти, створено нові корелятивні функціональні моделі та окреслено основні потенційно життєздатні поєднання – тенденційні групи – «кооперація» та «поглиблена спеціалізація», яким було дано визначення та обґрунтування;

- вперше теоретично обґрунтовано та розроблено класифікацію закладів неформальної освіти, які здатні впроваджувати концепцію «освіта впродовж життя» та відтворювати процеси неформальної освіти, як такої. Класифікація відповідає визначеній та представленій у дослідженні методологічній моделі, таким типам закладів дані визначення, запропоновано базові орієнтовні функціональні схеми будівель таких закладів, надано основні класифікаційні характеристики для кожного типу відповідно до місткості, розташування та територіальної доступності;

- вперше визначені, сформульовані та обґрунтовані основні принципи формування архітектури закладів неформальної освіти, принципи образного вирішення таких закладів, надані рекомендації щодо реалізації основних принципів на рівні середовища, об'єкту та елемента, визначені багатоаспектні прийоми реалізації основних принципів та наданий алгоритм формування архітектури закладів неформальної освіти на прикладі проектного впровадження результатів дослідження.

У роботі удосконалено:

- підхід до розгляду та узагальнення результатів міждисциплінарних теоретичних досліджень феномену неформальної освіти для поєднання архітектурних вимог та сучасних тенденцій розвитку супутніх галузей: педагогіки, соціології, економіки, психології, гігієни, спорту тощо зі структурно-функціональним аспектом проектних рішень закладів неформальної освіти;

- принципову схему системи закладів неформальної освіти відповідно до видів освіти та віку осіб, що навчаються, з метою визначення місця закладів неформальної освіти як у системі освіти, так і у системі громадських будівель;

- методику дослідження, визначення та обґрунтування основних, другорядних та допоміжних процесів у будівлях закладів неформальної освіти, що аналізуються для симбіотичного поєднання;

- підхід розгляду системи закладів неформальної освіти як відкритої змішаної конкретної складної системи, що структурно організована та

здатна до системних перетворень під дією зовнішніх факторів;

У дисертації авторки отримали подальший розвиток:

- рекомендації щодо створення універсальних та спеціальних освітніх модулів, схем їх комбінації та групування відповідно до визначених у дослідженні основних тенденцій, а це, у свою чергу, слугує основою для формування освітніх осередків закладів неформальної освіти, освітньо-громадських осередків нового типу.

- відомості щодо основних типологічних ознак та витоків формування архітектури сучасних закладів неформальної освіти, що дозволило виявити так звані «мерехтливі» типологічні ланки відповідно до генези розвитку будівель закладів неформальної освіти;

- зведення вимог до інклюзивного навчання та безбар'єрного архітектурного середовища з визначеними у ході роботи сучасними теоретичними основами формування будівель таких закладів;

- теоретично-методологічні механізми забезпечення системної реалізації принципів та методології формування архітектури закладів неформальної освіти.

Найважливішим методологічним досягненням автора, яке відкриває новий, але власне авторський напрямок досліджень, нову авторську позицію у пізнанні світу, який просторовий і візуально, і ментально, є напрямок, зв'язаний з особистісним відчуттям, власним пережитим досвідом, який спонукав шукати не наукові, а життєві розв'язки. У цьому полягає суттєва різниця між наукоподібністю, а творенням власне пізнання, шукання власних засобів для цього, інструментарію. А особистісне, власне відчуття прямує до одкровення – це коли приходить резонанс, відчуття істини. Звідки приходить знання, звідки ми черпаємо те, що маємо? Якщо зі знань попередників, то це повтор у красиво закомпонованих виразах, або звичайна інтерпретація, доволі часто – компіляція відомого. Лише власний досвід, проникнення, резонування з невідомим, яке нерідко стає драматичним, болісним, незносним, дозволяє відчутти щось інше від відомого. І тоді з'являється нове, форма невідомого проявляється у доступному нам вираженні. Таке відкривається лише творчій особистості. Саме такі ознаки нового мені вдалося не лише прочитати, а й відчутти у опонованому дослідженні пані Ірини Кравченко.

Практичне значення одержаних результатів. Результати дисертації Кравченко І.Л. можуть бути використані як теоретично-методичне підґрунтя для удосконалення та доповнення законодавчо-нормативної бази проектування закладів неформальної освіти при проектуванні нових та

реконструкції існуючих будівель; для створення освітніх осередків нового типу різної місткості для об'єднаних територіальних громад в умовах децентралізації; у міждисциплінарних дослідженнях; як науково-практична основа для розробки програм навчальних курсів сучасних тенденцій розвитку архітектури будівель цивільного призначення в архітектурно-будівельних ВНЗ України.

Апробація результатів дослідження. Повнота викладення матеріалів дослідження в опублікованих працях є достатньою. Основні положення та результати дисертаційного дослідження були оприлюднені автором на 11 наукових та науково-практичних конференціях; на Круглому столі «Актуальні питання позашкільної освіти в умовах децентралізації та реформування системи освіти», у виконанні гранту Президента України «Розроблення сучасної концепції позашкільної освіти в Україні». Основний зміст та результати дисертації опубліковані у 36 працях, у тому числі: 15 – у фахових виданнях України; 6 – у наукових виданнях інших держав, що включені до наукометричних баз; 2 статті, що додатково відображають результати дисертації; 10 тез та доповідей на конференціях; 3 навчально-методичні праці. Основні положення, що виносяться на захист, отримано особисто, що засвідчується 22 одноосібними публікаціями та 14 у співавторстві

Дисертація складається з анотації, переліку термінів та умовних скорочень, вступу, 6-ти розділів, висновків, списку використаних джерел та додатків. Загальний обсяг 470 сторінок: 283 сторінки основного тексту, 51 рисунок, 25 таблиць; списку використаних джерел з 417 найменувань, актів впровадження.

У **вступі** розкрито та обґрунтовано актуальність теми дисертації, стан проблеми, її важливість та зв'язок із іншими галузями, що стосуються розробки теми неформальної освіти – педагогіки, соціології, психології економіки та інших; визначено мету, завдання, об'єкт, предмет та методи дослідження, наукову новизну, основні результати, практичне значення; зв'язок із науковими програмами, планами, темами, представлені дані щодо впровадження та оприлюднення результатів проведеного дослідження. Предмет дослідження відповідає темі та не виходить за межі об'єкту дослідження. Розкриті наукова новизна і практичне значення одержаних результатів.

Перший розділ **«Системно-педагогічний аспект формування неформальної освіти»** дисертації Кравченко І.Л. присвячений теоретико-методичним дослідженням у супутніх галузях, насамперед у педагогічному

аспекті. Представлено визначення терміну «неформальна освіта», наведена періодизація розвитку неформальної освіти. Проаналізовано існуючі педагогічні концепції розвитку неформальної освіти: позашкільної та освіти дорослих різного спрямування. Представлено відомості щодо розповсюдження основних педагогічних концепцій розвитку у світі. Обґрунтовано етапи розвитку феномену неформальної освіти у світі та в Україні у часових межах дослідження, відповідно до науково-педагогічних поглядів та їх зв'язок із періодами розвитку архітектури закладів неформальної освіти. Авторкою визначено п'ять основних етапів, для кожного з яких представлено аналіз головних подій, що призвели до формування сучасного поняття «неформальна освіта».

У другому розділі **«Гене́за розвитку архітектури ЗНФО»** проведений аналіз історії розвитку архітектури закладів неформальної освіти у світі та в Україні. Представлені та проаналізовані сучасні приклади архітектури подібних закладів та складено типологічне дерево розвитку їх архітектури, визначено сценарії функціонування закладів неформальної освіти. Авторкою виявлено низку типологічних ланок: спеціалізовані заклади, центри освіти дорослих та комбіновані заклади додаткової освіти, бібліотеки та медіа теки, виставково-видовищні заклади наукового спрямування, «розширені школи» тощо. Проаналізовано генезу архітектури закладів додаткової, у тому числі, позашкільної освіти, встановлені основні характеристики кожного з етапів. Результатом другого розділу роботи є типологічне дерево розвитку архітектури закладів, які у свій час виконували як спеціалізовані, так і багатопрофільні функції неформальної освіти.

У третьому розділі **«Методологічні засади дослідження розвитку архітектури закладів неформальної освіти»** авторкою обґрунтовано застосування загальнонаукових та спеціальних методів дослідження. З метою адаптації методології даного дослідження до механізму проведення порівняльного та структурного аналізів дисертанткою розроблено авторський метод «спорідненої типології», який базується на виявленні основних процесів у закладах неформальної освіти та аналізі прогностичного їх проведення у інших закладах, що здатні до симбіотичного поєднання. Проведене дослідження зовнішніх та внутрішніх факторів, що впливають на розвиток архітектури закладів неформальної освіти. Авторкою визначено основні структурно-функціональні тенденції розвитку архітектури закладів неформальної освіти – кооперація та поглиблена спеціалізація. Окреслено поняття адаптивності будівель закладів неформальної освіти у аспектах: реновація об'єктів, забудови,

території; функціональна, кліматична, конструктивна оптимізація; інтеграція в існуючий фонд, у структуру міста, врахування вимог інклюзивності.

Четвертий розділ роботи **«Основні напрямки розвитку архітектури закладів неформальної освіти в Україні»** представляє точку зору автора на перспективний розвиток архітектури закладів неформальної освіти. Так, запропоновано сучасну класифікацію будівель закладів неформальної освіти відповідно до тенденцій розвитку їх архітектури: заклади-симбіонти, сезонні заклади, комплексні заклади освіти, громадські освітньо-рекреаційні центри, профільовані за напрямками, культурні центри. Створено та обґрунтовано принципову схему організації закладів неформальної освіти відповідно до виду освіти та віку осіб, що навчаються. У розділі визначено основні процеси для повноцінного сучасного функціонування закладів неформальної освіти у симбіотичному поєднанні із іншими будівлями. Задля реалізації основних тенденцій «поглиблена спеціалізація» та «кооперація» розглядаються комплекси процесів-параметрів. Результатом четвертого розділу є аналіз сукупних параметричних показників поєднання закладів неформальної освіти із іншими типологічними ланками, що здатні до симбіотичного поєднання. Визначені основні групи закладів-симбіонтів із оптимальними показниками поєднання.

У п'ятому розділі **«Концепції формування та перспективного розвитку основних типів ЗНФО»** авторкою проведено підсумковий аналіз ступенів симбіотичного поєднання закладів неформальної освіти з іншими типами будівель. Створено кореляційні моделі відповідно до основних структурно-функціональних тенденцій. Виявлено, що до тенденції «поглиблена спеціалізація» відносяться наступні будівлі закладів-симбіонтів: з освітньою функцією – дитячі садки, школи, вищі навчальні заклади, науково-дослідні інститути – заклади формальної освіти та наукові центри. Бібліотеки, музейні та виставкові комплекси, заклади дозвілля, видовищні та культові заклади, також втілюють сценарій «поглибленої спеціалізації» та, здебільшого, просвітницький сценарій. Тенденція «кооперація» передбачає включення освітніх осередків у структуру наступних громадських будівель та комплексів будівель: багатофункціональні будівлі, ТРЦ та ТРК, заклади відпочинку та туризму, готелі, житлово-громадські комплекси, санітарно-профілактичні заклади та санаторії, спортивні та фізкультурно-оздоровчі споруди, окремі заклади соціального захисту населення. У розділі представлені загальні об'ємно-функціональні характеристики будівель закладів неформальної освіти та

основні схеми їх композиційних типів. Як результат п'ятого розділу, представлено пропозицію сучасної класифікації закладів неформальної освіти відповідно до віку користувачів, розташування таких будівель та місткості. Означеним класифікаційним позиціям дані визначення та представлені їх базові функціональні схеми. Осучаснена класифікація проілюстрована авторськими впровадженнями.

У шостому розділі «**Система принципів сучасного формування архітектури ЗНФО**» узагальнено основні теоретично-методичні здобутки роботи: визначені, структуровані і обґрунтовані принципи формування архітектури закладів неформальної освіти, прийоми та механізми забезпечення системної реалізації принципів їх формування. Визначено шість головних принципів: принцип системного перетворення (означено як основний), принцип диференційованої відкритості, принцип типологічної та функціональної гнучкості, принцип концентрації та розгалуження, принцип функціонально-планувальної адаптивності і варіативності та принцип функціональної доступності, які діють системно та пов'язані між собою. Запропонована загальна схема реалізації основних принципів формування архітектури закладів неформальної освіти на рівні середовища, об'єкту та елемента. Представлені та обґрунтовані основні принципи образного вирішення будівель закладів неформальної освіти. Визначено основні групи прийомів, що реалізують розроблені принципи. Як ілюстрація таких теоретичних позицій, представлений алгоритм формування архітектури культурного центру – авторське впровадження результатів дослідження. Методичний підхід проілюстровано впровадженням результатів дослідження дисертантки – у проекті єврейського культурного центру у м. Кишиневі, Молдова; у науково-педагогічній діяльності авторки – у дипломних проектах під її керівництвом.

Висновки. Логічно сформульовані та розкривають основні отримані авторкою результати, чим доведено, що завдання дисертації виконано та мету досягнуто.

Ідентичність змісту автореферату і основних положень дисертації.

Зміст автореферату є ідентичним основним положенням дисертації. Матеріали та відомості представлено у роботі логічно та послідовно, графічний ілюстративний матеріал виконаний на високому професійному рівні.

Позитивні характеристики роботи.

Опонована дисертація попри її традиційну професійну лексику та звиклий формальний дослідницький апарат архітектурної науки являється

суттєво новаторським дослідженням, що засвідчує високий інтелектуальний потенціал авторки та її розвинуте наукове вміння знаходити виразні рішення у складних неявних суспільних та просторово-часових ситуаціях, які ховають у собі глобальні проблеми сучасного стану соціуму не лише в Україні та пропонують фундаментальні рішення в області суспільного розвитку. Значення такої роботи значно перевищує межі лише архітектурного дослідження.

Позитивне враження справляє робота у цілому – виявлення теми та її проблематики, методологічна оснащеність наукового пізнання, проведені різносторонні дослідження, сформульовані висновки роботи, які базуються на ретельно обґрунтованих принципах, практичних засобах вирішення поставлених питань. Водночас робота глибоко архітектурна, проникає у складну суть поєднання власне просторово-функціональних і проблем соціуму. Авторка показує, як за допомогою архітектури розв'язати важливе суспільне завдання розвитку освіти, що має безсумнівну державну вагу.

Дискусійні положення дисертаційного дослідження.

Дискусійних положень у роботі немає, оскільки дисертація цілісно відповідає своїй меті, поставленим і виконаним завданням, а будь-яка дискусія підтверджуватиме значний евристичний потенціал цієї роботи та з необхідністю вкаже на нові теми і нові напрямки у галузі поглиблення людського пізнання та вирішення практичних соціальних цілей. Але це вже будуть інші роботи. Натомість вказане дослідження Кравченко Ірини Леонідівни є завершеним у собі і не викликає дискусій щодо повноти самої роботи.

Зауваження:

До зауважень слід від віднести деколи перевантажений термінологічно текст, хоча таке перевантаження відображає намагання авторки нашарувати все більше проблем, які вона береться вирішувати. Переважно це стосується автореферату дисертації, жанр якого власне і породжує такі хиби.

Зроблені зауваження не зменшують наукову цінність дисертаційної роботи Кравченко І.Л.

Відповідність спеціальності.

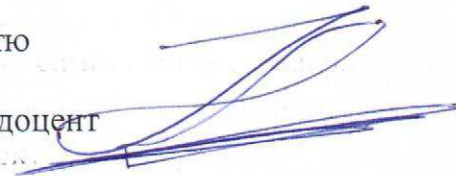
Дисертація відповідає профілю спеціалізованої вченої ради та паспорту спеціальності 18.00.01 – «Теорія архітектури, реставрація пам'яток архітектури».

Загальний висновок.

Дисертація Кравченко І.Л. на тему «Теоретичні основи формування архітектури закладів неформальної освіти», подану на здобуття наукового ступеня доктора архітектури за спеціальністю 18.00.01 – Теорія архітектури, реставрація пам'яток архітектури, є самостійною, завершеною науковою працею. Наукова значимість результатів дослідження дозволяє зазначити, що започатковано новий напрямок архітектурно-теоретичних досліджень у полі теорії та методики формування сучасних закладів неформальної освіти. Робота, що представлена на розгляд, відповідає вимогам ДАК Міністерства освіти і науки України щодо докторських дисертацій, а її авторка Кравченко Ірина Леонідівна заслуговує присудження наукового ступеня доктора архітектури за спеціальністю 18.00.01 – Теорія архітектури, реставрація пам'яток архітектури.

22 березня 2021 р.

Доктор архітектури за спеціальністю
18.00.01 Теорія архітектури,
реставрація пам'яток архітектури, доцент
професор кафедри дизайну
Національного університету
«Запорізька політехніка»

Криворучко Ю.І.

«23» березня 2021 р.

Підпис д. арх. Криворучко Ю.І.
«засвідчую»
Учений секретар
Національного університету
«Запорізька політехніка»

Кузьмін В.В.